

Sastamala
Karkku Riippiläntie
Asemakaava-alueen tarkkuusinventointi
2024

Hannu Takala
Johanna Rahtola

Maanala Oy

Sisällysluettelo

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Tausta ja tutkimustehtävä.....	4
2. Menetelmät.....	5
2.1. Yleistä.....	5
2.2 Historialliset kartat	5
3. Havainnot	8
3.1. Yleiset huomiot.....	8
3.2. Muu havainto	13
4. Yhteenveto	16
5. Lähteet	16

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Sastamala Karkku Riippiläntie, asemakaava-alue

Tavoite: selvittää sijaitseeko selvitysalueella kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita arkeologisia kohteita

Tutkimuslupa: –

Kenttätöaika: 22.–23.5.2024

Tutkija: FT Hannu Takala ja FM Johanna Rahtola, Maanala Oy

Tilaaaja: Sastamalan kaupunki

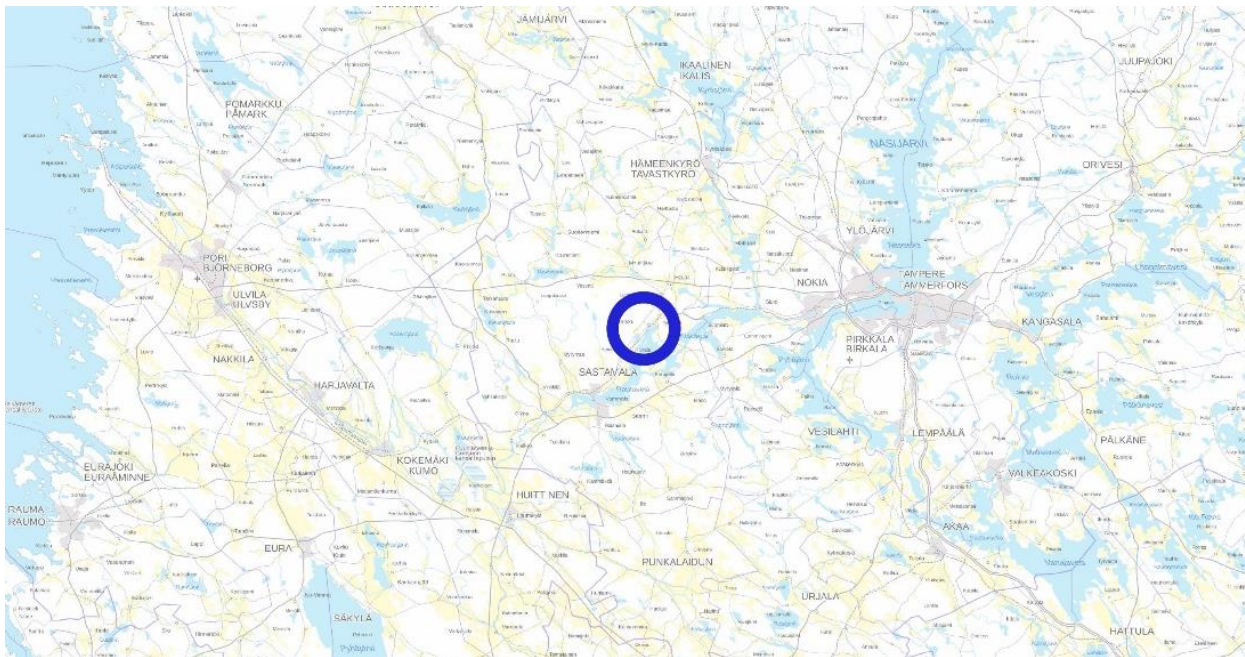
Aiemmat arkeologiset tutkimukset: Jasse Tiilikkala, Ville Laakso ja Juha Ruohonen, inventointi 2019

Aiemmat löydöt: –

Koordinaatit tutkimusalueen keskeltä: N 6818300 E 288650

Tutkimuksessa talletetut esinelöydöt ja näytteet: –

Tulos: Inventoinnissa ei löytynyt arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyviä kohteita. Alueelta löytyi kiviaitaa, jonka tulkittiin maasto- ja karttahavaintojen pohjalta liittyvän asutusvaiheeseen, jolloin lähistöllä on ollut seurantalo. Seurantalo näkyy paikalla vielä vuoden 1961 peruskartalla.

Kuva 1. Selvitysalueen sijainti Karkussa, Sastamalan keskustan koillispuolella merkittynä sinisellä ympyrällä. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä (korkeus N2000). Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Kansikuva: Selvitysalueen keskellä olevaa niittyä purolaaksossa kuvattuna lännestä. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

1. Tausta ja tutkimustehtävä

Sastamalan kaupunki on tehnyt kaavoituksen yleissuunnitelman luonnoksen, joka koskee laajaa aluetta Sastamalan Karkussa. Suunnitelma-alue sijaitsee Riippiläntien pohjoispuolella, Palvialan ja Ketunkylän alueella. Yleissuunnitelma on oikeusvaikutukseton ja yleispiirteinen, ja se on laadittu asemakaavoituksen pohjaksi.

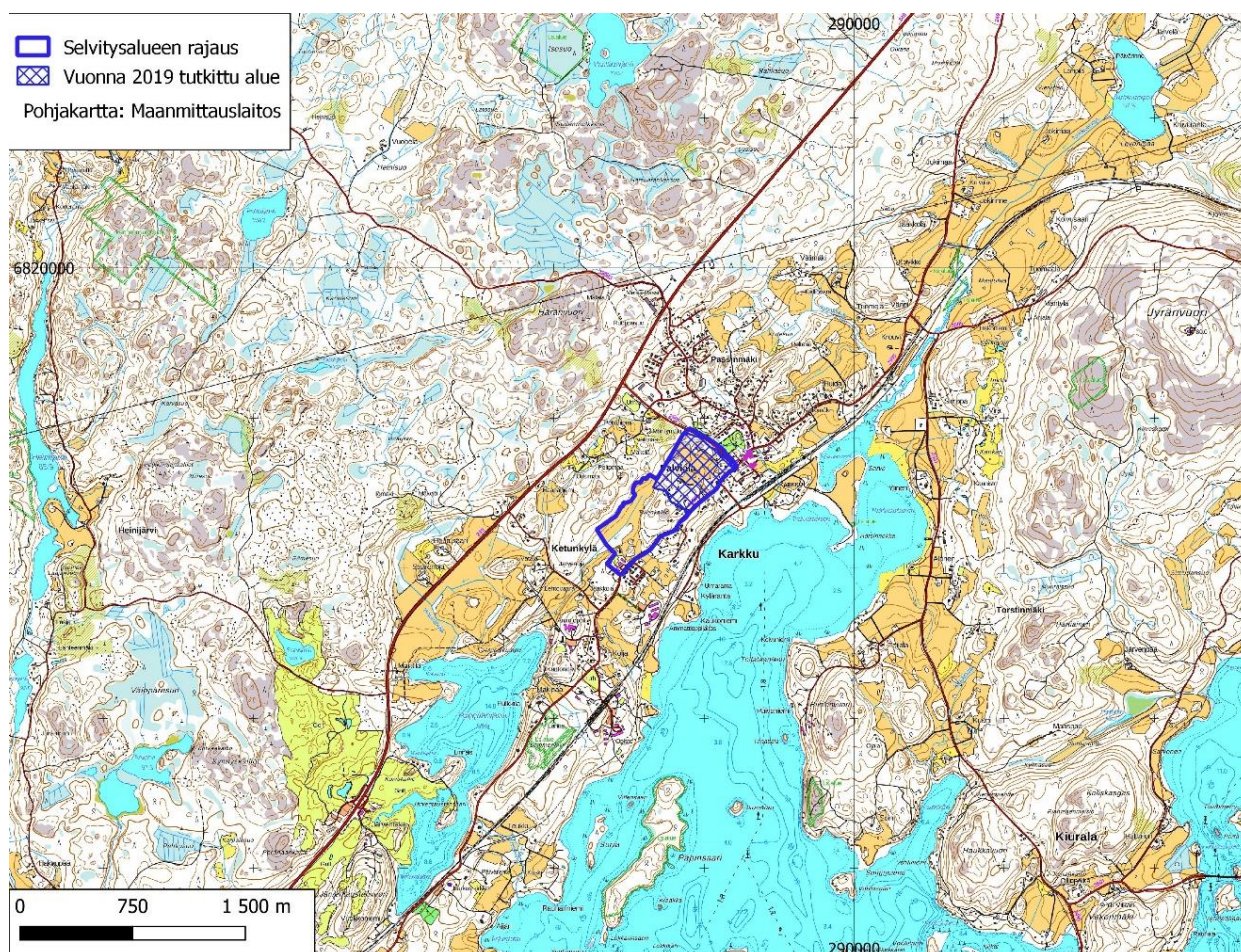
Alueen pohjoisimmassa osassa on tehty arkeologinen tarkkuusinventointi vuonna 2019 (Tiilikkala *et al.* 2019), mutta sen jälkeen kaavoitettavaa aluetta on jatkettu lounaan suuntaan, minne aiempi arkeologinen selvitys ei ulottunut. Samoin alueeseen on tullut mukaan kapea kaista Karkuntien länsipuolelta, jota ei inventoitu vuonna 2019.

Vuoden 2019 inventoinnissa kaava-alueen koillisosasta paikannettiin yksi kiinteä muinaisjäänös, historiallisen ajan puolustusvarustus (*Sastamala Raessuontien varustukset*, Mui-

naisjäänösrekisterin tunnus 1000037318). Lisäksi inventoinnissa löydettiin historiallisen ajan rakennuksen perustuksia (*Sastamala Raessuontie*, 1000039104; *Sastamala Tuomisto 3*, 1000039106), jotka saivat muun kulttuuriperintökohteen luokitukset.

Pirkanmaan maakuntamuseo antoi yleissuunnitelman luonnosta koskevan lausunnon 15.8.2023 (diar. 248/2023). Siinä museo edellytti arkeologista inventointia alueella, jota ei ollut aikaisemmin tutkittu. Sastamalan kaupunki tilasi arkeologisen tarkkuusinventoinnin Maanala Oy:ltä 2.4.2024.

Inventointialue rajautui Riippiläntien pohjoispuolelle Ruskepääntiestä Karkun koulun länsipäähän saakka sekä Karkuntien varteen. Maasotyöt tehtiin 22.–23.5.2024 kahden hengen tiimillä hyvässä ja aurinkoisessa kevätsäässä. Tutkimuksen tekivät arkeologit FT Hannu Takala ja FM Johanna Rahtola.

Kuva 2. Selvitysalueen sijainti ja rajausta maastokartalla. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

2. Menetelmät

2.1. Yleistä

Ennen maastotöitä tutkittiin alueen lähiympäristöä koskeva aikaisempi arkeologinen tutkimusaineisto, Karkun keskustaa koskevat historian lähteet ja historiallinen kartta-aineisto sekä uudemmat kartat ja ilmakuvat. Selvitysalue tutkittiin etukäteen myös Maanmittauslaitoksen kahden metrin vinovalovarjosteelta (kuva 9) sekä Geologian tutkimuskeskuksen 1:20 000 -mittakaavan maaperäkartalta (Maankamara). Maaperäkartan mukaan alue on kalliomaata ja alavimmilta osiltaan savea ja saraturvetta. Vuoden 2019 inventoinnissa kaava-alueen koillisosassa oli löytynyt sotahistoriallisia kaivantoja, joihin viittaavia poikkeamia havaittiin vinovalovarjosteessa myös uudella selvitysalueella olleelta mäeltä – nämä kohteet käytiin tarkastamassa maastossa.

Avoimet maastokohdat tutkittiin pintapoimintana. Äestetyt pellot sekä joitakin metsäisiä alueita tutkittiin myös metallinetsimellä. Tutkimuksessa käytettiin apuna arkeologin T-piikkikairaa. Sopiville maastokohdille kaivettiin pieniä lapionpistoja. Sanallisen dokumentoinnin lisäksi kohteet valokuvattiin. Mittauksissa käytettiin käsi-GPS laitetta.

2.2 Historialliset kartat

Vuoden 2024 inventointia koskevan selvitysalueen pohjoispuolella on sijainnut viimeistään keskiajalla syntynyt Palvialan kylä, jossa on ollut vuonna 1566 kuusi tai seitsemän taloa. Asutus on sijainnut nykyisten Iso-Harsun ja Vanha-Harsun tonteilla Asemantien ja Maakunnan tien risteyksessä. Vanhin tunnettu kartta alueesta on vuodelta 1644 (Streng 1644; kuva 3), ja sen mukaan kylätontti on päättynyt noin sata metriä nykyisen Ruskepäätien pohjoispuolelle (Mäkelä *et al.* 1973: 101). Vuoden 1644 maakirjakartta ei ulotu nyt tutkitulle alueelle.

Aluetta kuvaavalla isojakokartalla (Wirzenius 1792; kuva 4) selvitysalueen poikki on kulkenut rajalinja (Palviala–Kentunkylä), joka tekee käännöksen kohti koillista selvitysalueen

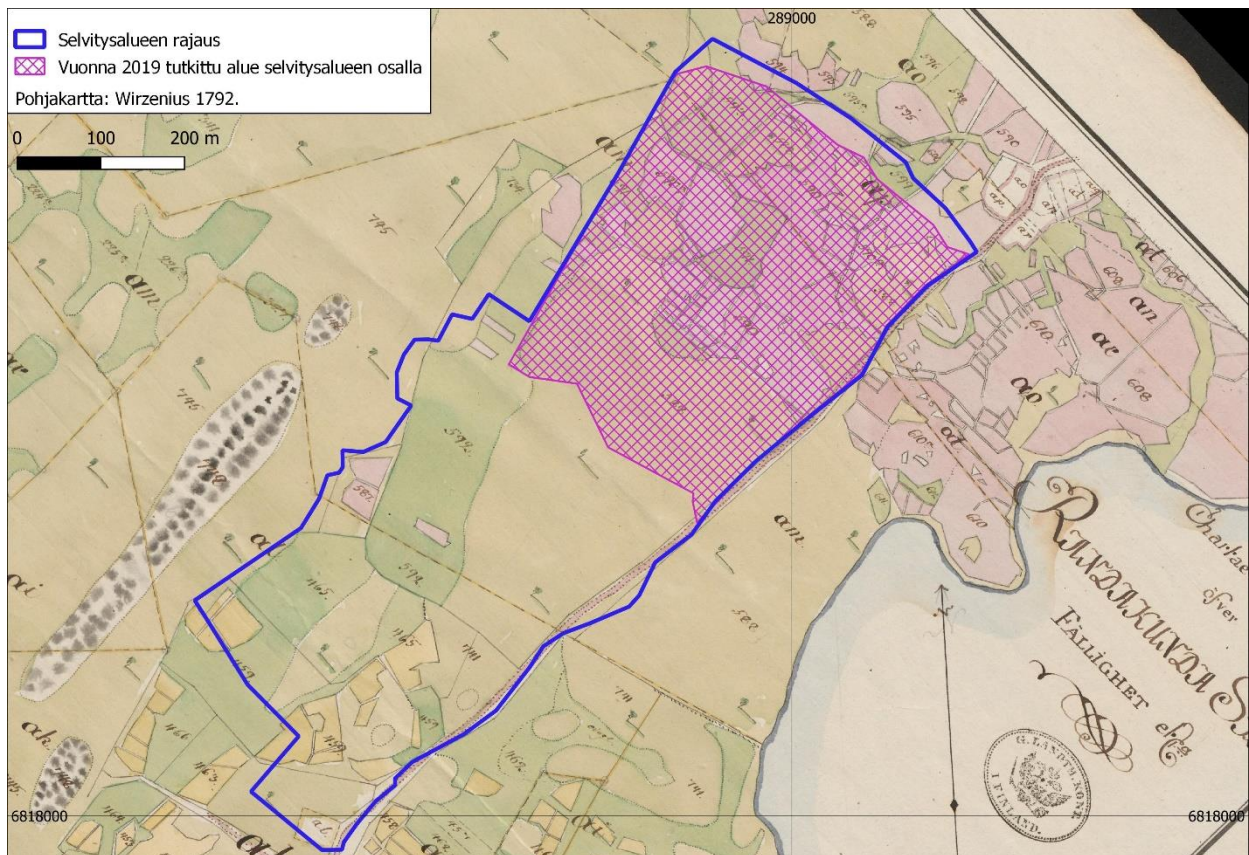
länsirajalla. Varsinainen rajakulma sijoittuu aiwan tutkimusalueen rajalle. Isojakokartalle ei ole merkitty nykyisen selvitysalueen kohdalle rakennuksia tai muuta arkeologisesti kiinnostavaa. Alue on ollut metsää, peltoa ja niittyä ja alueen länsipuolella on kulkenut tie suunnilleen nykyisen Riippiläntien kohdalla.

Vuoden 1846 pitäjänkartalla (karttalehti 2121 08 Karkku; kuva 5) alue on suureksi osaksi metsää, mutta eteläisimmässä kärjessä on peltoja ja niittyjä. Alueelle on merkitty yksi ulkorakennus. Vuoden 1910 Senaatin kartalla (rivit XIX–XX, lehdet 20–21; kuva 6) alue on niin ikään enimmäkseen metsää ja niittyä. Alueen koillis-kulmaan on merkitty rakennus Riippiläntien varteen ja Karkun koulu on nykyisellä paikallaan.

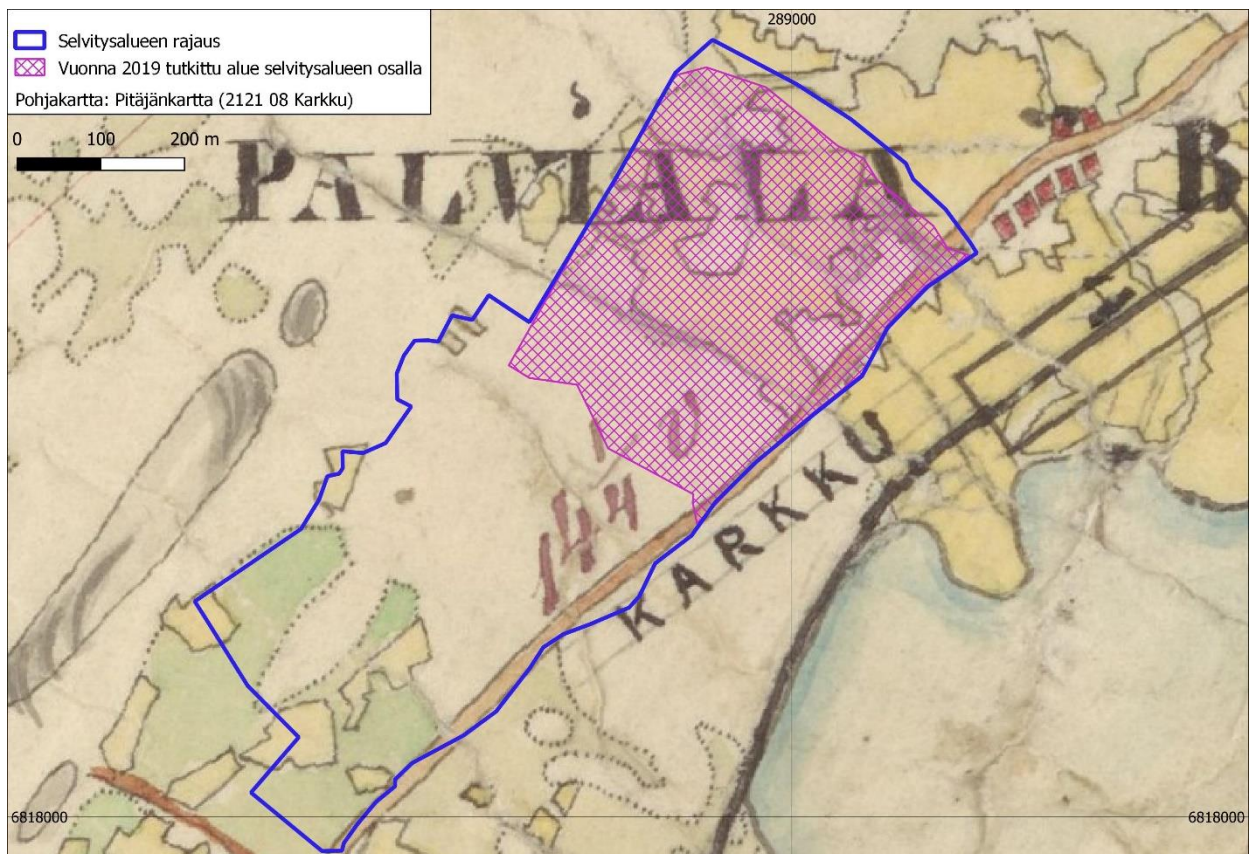
Selvitysalue on säilynyt lähes rakentamattomana metsä-, niitty- ja viljelysmaana nykypäiviin saakka lukuun ottamatta Riippiläntien varressa olevia muutamia rakennuksia. Sittemmin purettu ja kokonaan hävitetty seurantalokorja on sijainnut niitylle vievän tien varressa. Rakennus näkyy vuoden 1956 ilmakuvassa ja vuoden 1961 peruskartalla (karttalehti 2121 08 Karkku; kuva 7) mutta ei enää vuoden 1979 peruskartalla (karttalehti 2121 08 Karkku).

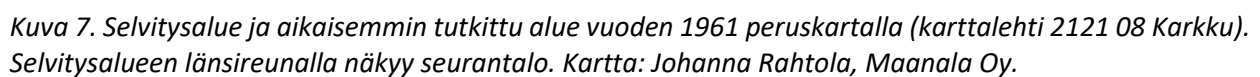
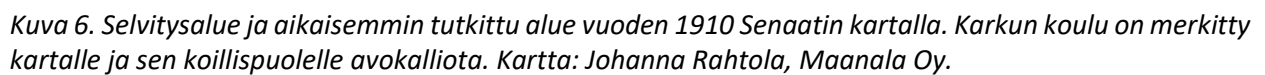
Kuva 3. Palvialan kylä maakirjakartalla (Streng 1644). Kartta ei ulotu nykyisen selvitysalueen kohdalle, joka sijaitsee kylätontin lounaispuolella.

Kuva 4. Selvitysalue ja aikaisemmin tutkittu alue vuoden 1792 isojakokartalla. Punertavat alueet selvitysalueen sisällä ovat peltoja. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 5. Selvitysalue ja aikaisemmin tutkittu alue vuoden 1846 pitäjänkartalla. Selvitysalueen kohdalle on merkitty metsää, niittyä ja peltotilkkuja. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

3. Havainnot

3.1. Yleiset huomiot

Selvitysalue jakaantui maastollisesti kahtia siten, että koillisosa oli kauttaaltaan korkeaa ja kallioista mäkimaastoa, kun muu osa oli loivapiirteistä ja savipohjaista niittyä ja peltoa. Alueen keskellä oli pieni koillis-lounaissuuntainen laskuoja, jonka molemmat puolet olivat viljelyksellä ja inventointihetkellä oraalla. Alueen kaakkoiskulmassa oli äestettyjä peltolohkoja, joiden keskellä oli pieni metsäsaareke.

Kallioinen alue oli hyvin jyrkkärintainen sekä etelään Riippiläntielle että pohjoiseen peltoaukealle päin. Alueen päällä oli laajoja kalliopaljastumia sekä siirtokivistä muodostuneita lohkekareikkoja. Paikalla kasvoi havupuuvaltaista sekametsää. Kalliossa oli useita suoria tai kaarevia, muutaman kymmenen senttimetrin tai yli metrin korkuisia luonnollisia seinämiä paikoilla, jotka erottuivat vinovalovarjosteessa (kuva 9) ja vaikuttivat kuvissa vallimaisilta rakenteilta. Kaikki karttatarkastelussa havaitut kohteet tarkastettiin maastossa, mutta jouduttiin toteamaan luonnollisiksi kivikoiksi tai peruskalliossa olleiksi lohkeamiksi.

Laskuojan molemminpuoliset pellot oli aidattu lammaslaitumiksi. Inventointihetkellä laidunnus ei vielä ollut alkanut, minkä vuoksi alueella saattoi liikkua. Pellot olivat kokonaan savimaata, jossa koekuopitus ei ollut mielekästä. Peltojen reunat kierrettiin kauttaaltaan ja niitä kairattiin. Maan kovuuden vuoksi kairaus

ulottui vain parinkymmenen senttimetrin syvyyteen, ja maaperä oli kairauksissa savea. Pieniä laipionpistoja pystytettiin kaivamaan tätä syvemmälle, noin 30–40 senttimetrin syvyyteen. Lapionpistoja tehtiin erityisesti terassimaisille tasanteille (kuva 12): maa oli niissä kokonaan puhdasta savea eikä siinä voitu erottaa mitään poikkeamia. Kyntäminen oli kääntänyt maata selvästi syvemmältä kuin lapiolla kaivamalla tai kairaamalla ulottui.

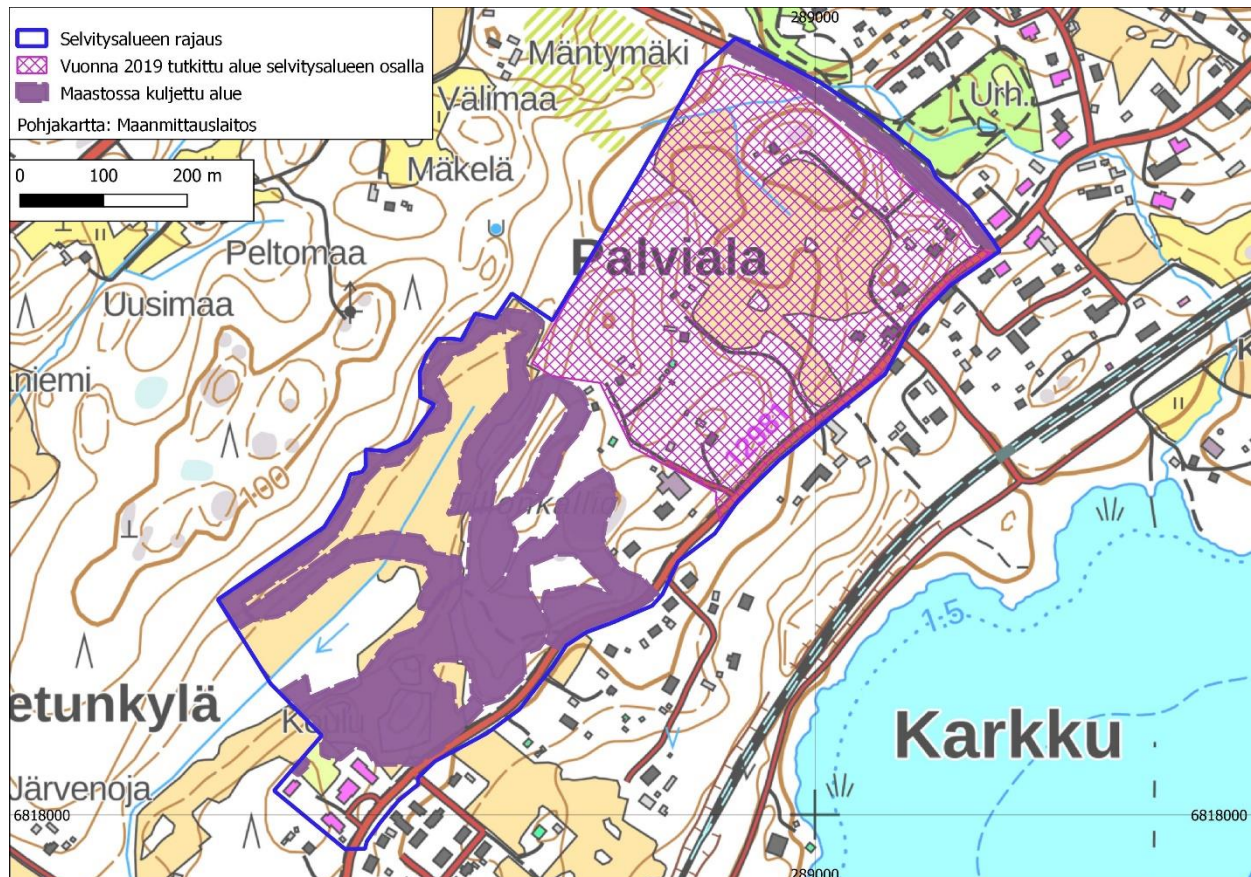
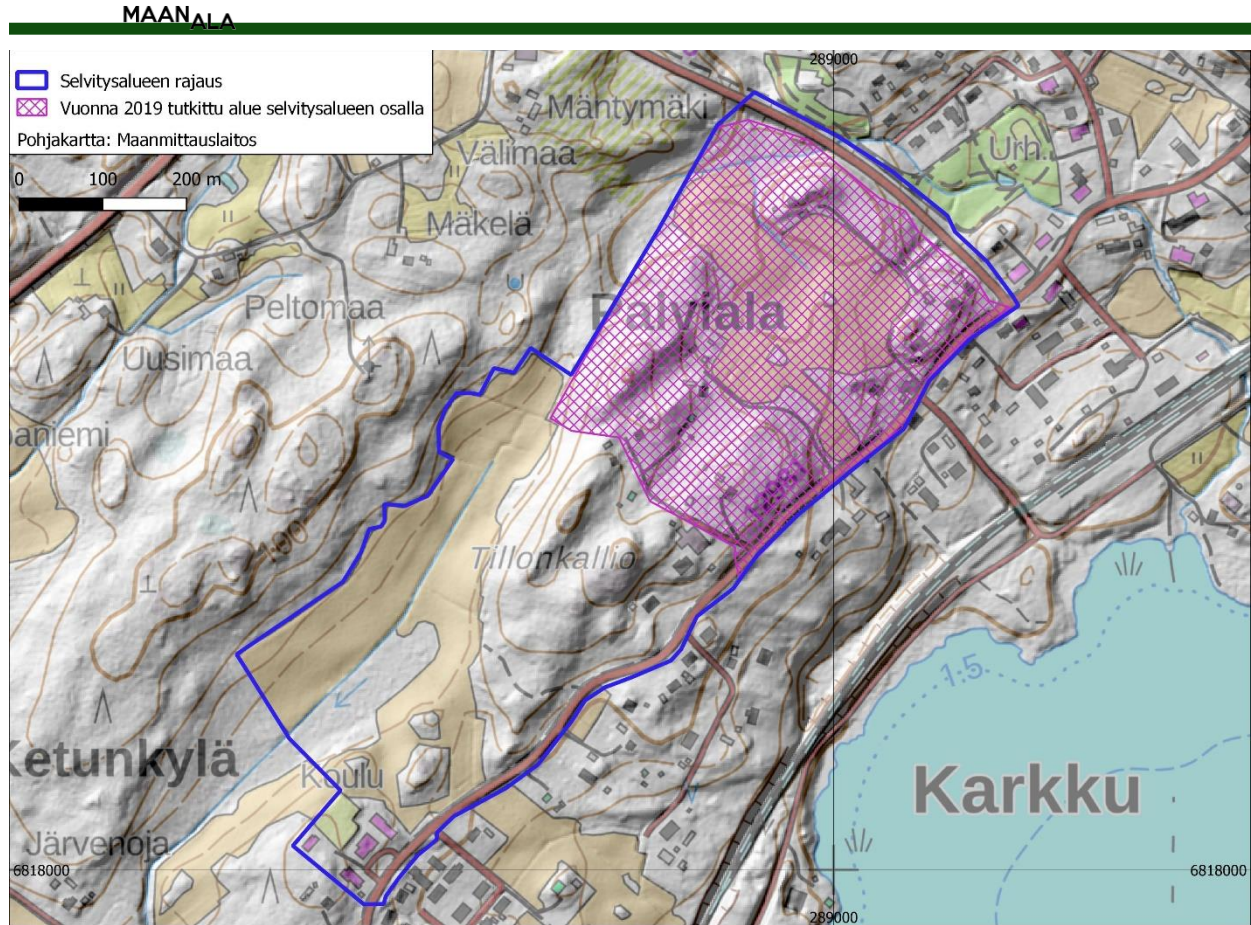
Laskuojan ympäristön peltoja (kuvat 8 ja 11) tutkittiin myös pintapoitamintamenetelmällä. Peltojen pinnalta löytyi ainoastaan muutamia punatiilen murskaantuneita palasia sekä joitain valkoisia ja moderneja posliiniastioiden palasia. Löytöjä ei otettu talteen.

Peltojen pohjoispuolelta alkoi kivikkoinen ja kallioinen sekametsä, jonka maaperä oli savea ja moreenia (kuvat 15–17). Kartoilta asemoitu kylien välisen rajalinjan kääntöpaikka (kuva 4) tarkastettiin maastossa, mutta paikalta ei kyetty erottamaan raja- viittaavia rakenteita.

Selvitysalueen kaakkoispäässä olleet pellot oli äestetty, minkä vuoksi niitä oli mahdollista tutkia pintapominnalla sekä metallinetsimellä (kuvat 13 ja 14). Kaikki näin tehdyt havainnot olivat resentejä. Peltojen keskellä oli myös yksi pienehkö metsäsaareke, jonka reunoilla erottui savisesta maasta poikenneita hiekkaisen maan alueita. Saareke ja sen reunat tutkittiin, mutta mitään arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvää ei löydetty.

Kuva 8. Yleiskuva peltoalueesta lounaaseen. Laskuoja virtaa kuvan keskellä. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 11. Loivapiirteinen ja osin niittynä ollut pelto selvitysalueen keskellä. Kuvattu etelästä. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 12. Pellon luoteisreunassa oli useita esihistoriallisen asutuksen kannalta sopivia terassimaisia muodostumia. Pellon reunoilla oli mahdollista tehdä pintapoimintaa sekä kairata maata. Pieniä lapionpistoja tehtiin, mutta muuten korkeaksi kasvaneet oraot estivät pintahavainnot. Kuvattu länteen. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 13. Selvitysalueen kaakkoisimmat pellot oli äestetty ja niitä voitiin tutkia pintapoiminnalla sekä metallinetsimellä. Kuva peltolohkojen keskellä olevan metsäsaarekkeen kaakkoiskulmasta itään. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

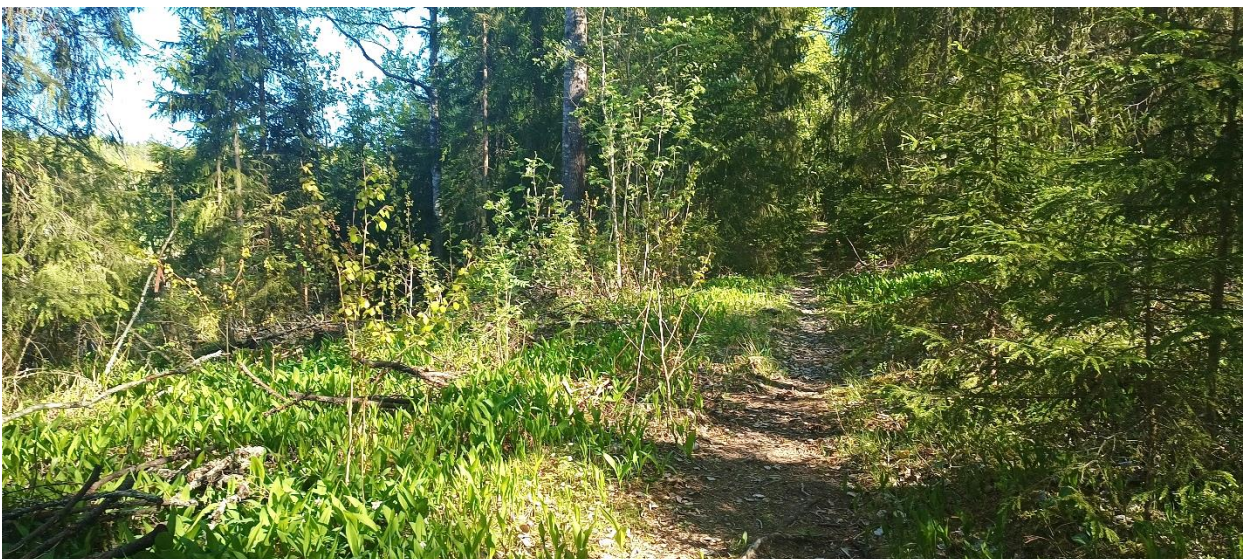
Kuva 14. Äestetyt pellot päättyivät selvitysalueen rajalla, koulun kohdalla. Kuvattu länteen. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 15. Metsää selvitysalueen keskivaiheilla kuvattuna pohjoiseen. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 16. Vanhaa peltoa selvitysalueen keskivaiheilla kuvattuna länteen. Alue on peltoa vielä 1960-luvun peruskartoilla. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 17. Alueen keskivaiheen metsää kuvattuna pohjoiseen. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

3.2. Muu havainto

Selvitysalueen keskivaiheilta, pois puretun seurantalonsa liepeiltä todettiin kiviaitaa. Aitaa oli nähtävissä kahdessa osassa. Pidempi osuus oli noin 16 metriä ja lyhyempi noin 8 metriä. Pidemmän osuuden leveys vaihteli 3–6 metrin välillä. Aidan korkeus oli korkeimmillaan noin 1,2 metriä ja kivikerroksia oli sillä kohdin nähtävissä 7–9. Paikoin kiviaita oli myös huomattavasti matalampi. Lyhyempi osuus aidasta oli kokonaisuudessaan matalampi ja kapeampi, ja sen leveys oli noin 2 metriä ja korkeus 60–80 cm. Kiviaitojen molemmat osuudet olivat paikoin sortuneet. Parhaiten säilynyt osuus oli pidemmän aitaosuuden koillisosassa.

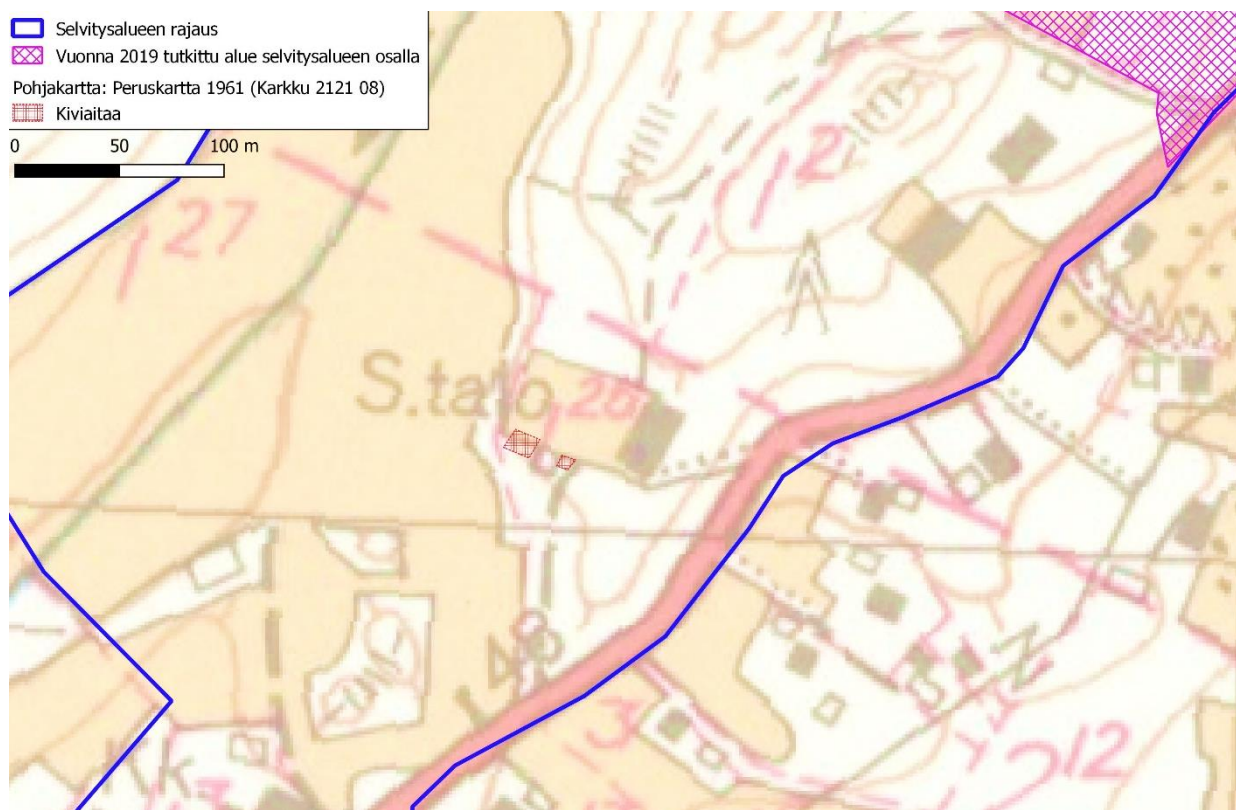
Aluetta kuvaavilla, 1700–1800-luvuilla tai 1900-luvun alussa laadituilla kartoilla ei kyseisellä kohdalla ole merkintää, johon aidan voisi yhdistää. Vuoden 1961 peruskartalla (karttalehti 2121 08 Karkku; kuva 19) aidan pohjoispuolella on peltoalue, joka sijoittuu kartalle merkityn seurantalonsa länsipuolelle. Maastossa havaittujen kiviaitapätkien väliselle osuudelle vaikuttaa kartalla sijoittuvan jonkinlainen ulkorakennus. Seurantalo ulkorakennuksineen

näkyi jo vuoden 1956 ilmakuvassa (kuva 18), joka on vanhin alueelta julkaistu ilmakeku, sekä vielä vuoden 1963 ilmakekussa. Vuoden 1979 peruskartalle (karttalehti 2121 08 Karkku) sitä ei ole enää merkitty.

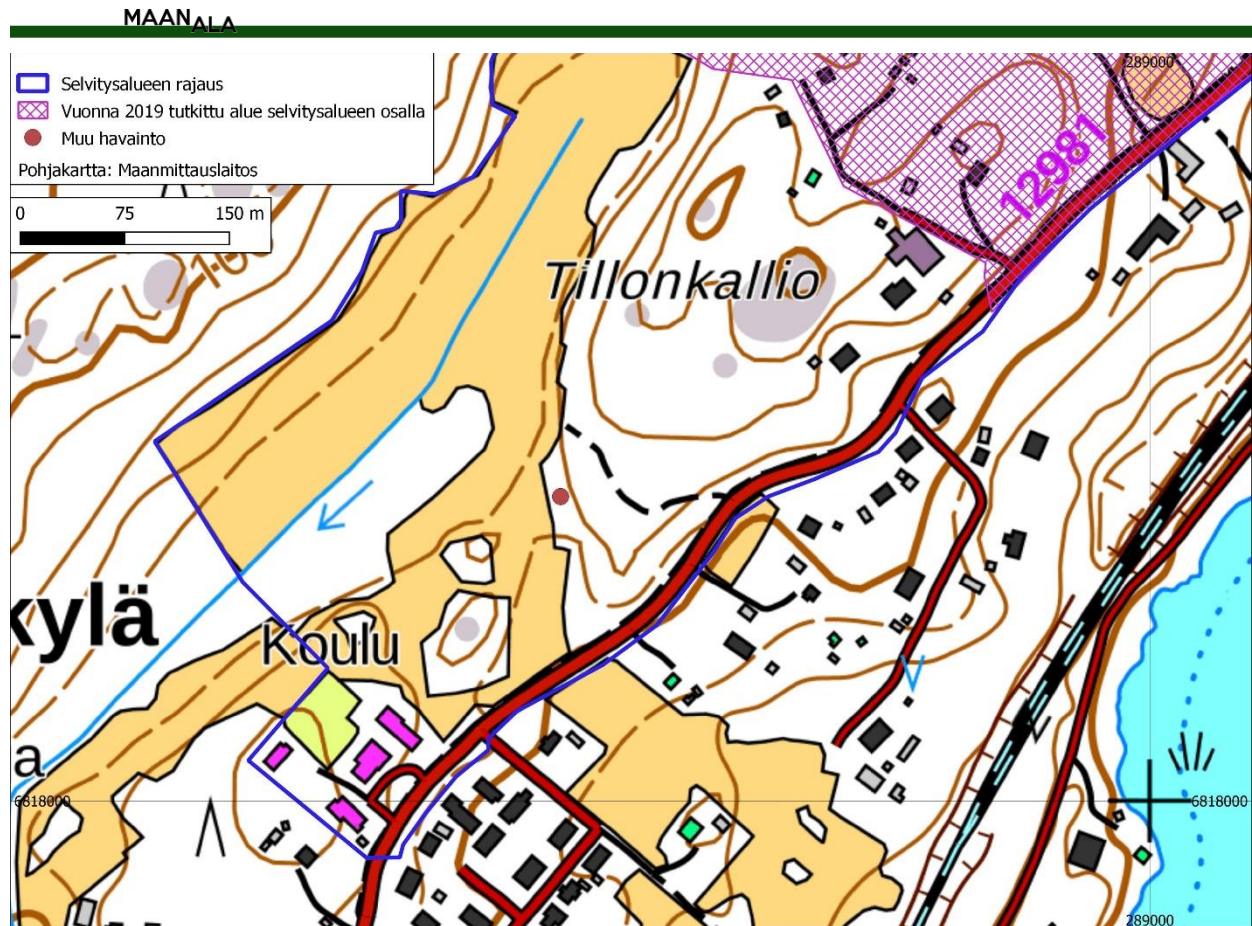
Kartta- ja maastohavaintojen perusteella vaikuttaa siltä, että kyseinen kiviaita liittyy seurantalonsa vaiheisiin ennemminkin kuin vanhempaan maankäyttöön alueella. Tällä perusteella arvioimme kohteen niin sanotuksi muuksi havainnoksi, joka ei ole arkeologinen suojelukohte.

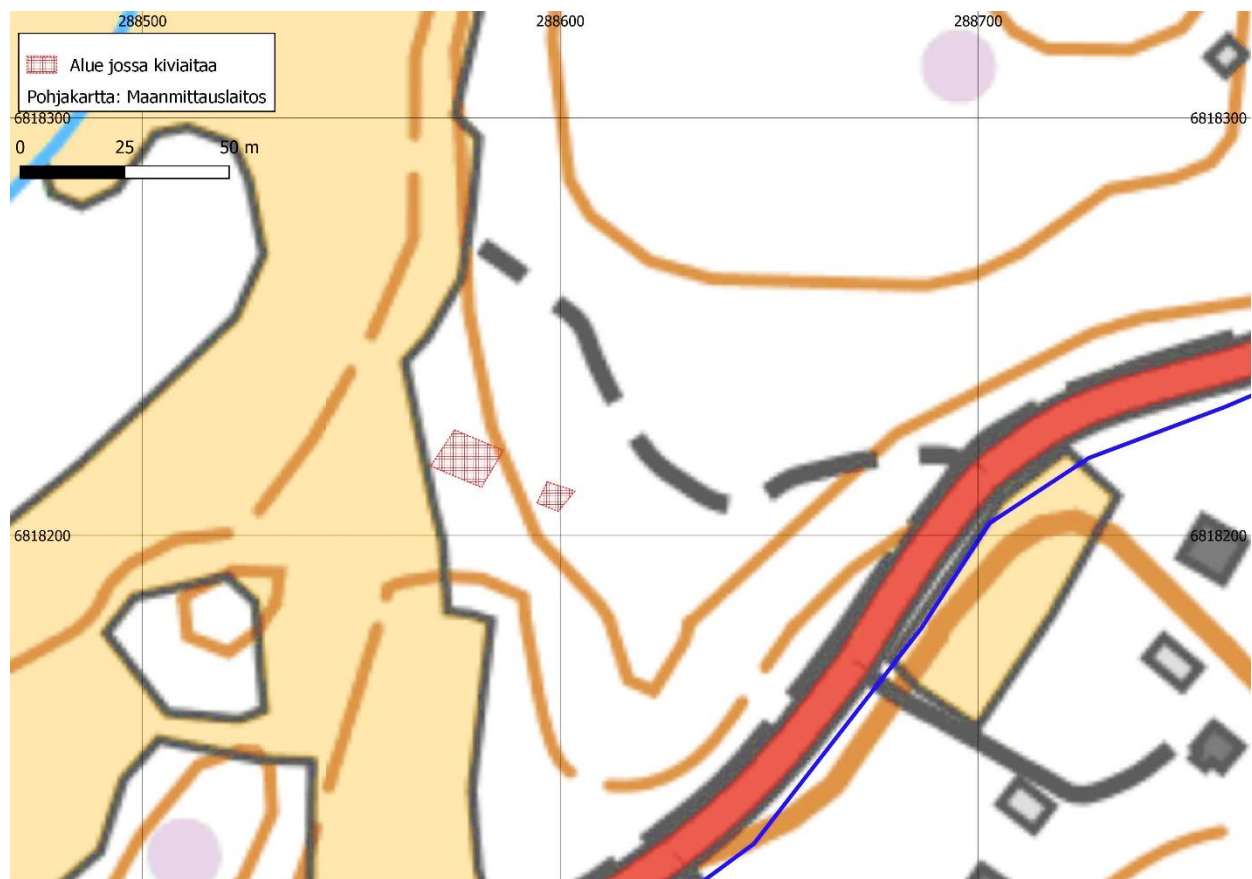
Kuva 18. Seurantalo ja ulkorakennus vuoden 1956 ilmakekussa (kuvakaappaus Paikkatietoikkunasta).

Kuva 19. Kiviaita asemoituna vuoden 1961 peruskartalle. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 20. Kiviaidan sijainti nykykartalla merkittynä punaisella pisteellä selvitysalueen keskivaiheille. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 21. Kiviaidan sijainti nykykartalla lähempää kuvattuna. Kartta: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 22. Lyhyempi osuus kiviaitaa kuvattuna itään. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 23. Pidempää aitaosuutta kuvattuna pohjoiseen. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

Kuva 24. Kiviaidan länsipäätä kuvattuna luoteeseen. Kuva: Johanna Rahtola, Maanala Oy.

4. Yhteenveto

Riippiläntien luoteispuolisen kaava-alueen koillisin osa inventoitiin vuonna 2019. Kaava-alueetta jatkettiin sen jälkeen kohti lounasta ja ottamalla pieni kaista Karkuntien varresta mukaan. Uusi noin 19 hehtaarin kokoinen alue inventoitiin toukokuussa 2024.

Selvitysalue oli suureksi osaksi kallioista ja asumatonta mäkimaastoa, mutta alueen keskellä oli laaja viljelyksellä sekä lammaslaitumena ollut alue. Paikalla on aikanaan, 1950–1960-luvuilla, ollut seurantalo. Inventoinnissa löytyi yksi kylmämuurattu kiviaita, joka arvoitiin iältään suhteellisen nuoreksi, seurantaloon aikaiseen toimintaan liittyneeksi. Aitaa ei esitetä arkeologiseksi suojelukohteeksi.

Lahdessa 19.6.2024,

Hannu Takala
arkeologi, FT

Johanna Rahtola
arkeologi, FM

Maanala Oy

5. Lähteet

Internetlähteet:

Geologian tutkimuskeskuksen ylläpitämä Maankamara-karttapalvelu [<https://gtkdata.gtk.fi/maankamara/>].

Maanmittauslaitoksen ylläpitämä Paikkatietoikkuna-karttapalvelu [<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi>]. Historiallisia ilmakuvia julkaistu tutkimusalueelta vuosilta 1956, 1963, 1996, 2000, 2011, 2016, 2019 ja 2021.

Museoviraston ylläpitämä Kulttuuriympäristön palveluikkuna eli niin sanottu Muinaisjäännösrekisteri [<https://www.kyppi.fi/palve-luikkuna/portti/read/asp/default.aspx>].

Karttalähteet:

Peruskartta 1:20 000. *Karttalehti 2121 08 Karkku*. Julkaistu vuosina 1961, 1979, 1988 ja 1996. Maanmittauslaitos.

Pitäjänskartta 1846. *Karttalehti 2121 08 Karkku*. 1:20 000. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Senaatin kartta 1910. *Rivit XIX–XX, lehdet 20–21*. 1:42 000. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Streng, Jonas Månsson 1644. *Öffwer Satagudens Härad, Karcko Sochn, Palwiala by*. A MHA A 1 32, Maakirjakartat, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Kansallisarkisto.

Wirzenius, Johan Christian 1792. *Charta Öfver Randakunda Samfällighets Ägor uti Karcku Soken Öfre Satagunda Nedredels Härad Af Åbo och Björneborgs Län*. 1:4 000. MHA U A28:1/1–30c Karkku, Uudistuskartat ja -asiakirjat, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Kansallisarkisto.

Kirjallisuus ja tutkimusraportit:

Mäkelä, Anneli; Nordström-Salminen, Eeva & Orrman, Eljas 1973. *Suomen asutus 1560-luvulla. Kyläluettelot*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 4. Helsinki.

Tiilikkala, Jasse; Laakso, Ville & Ruohonen, Juha 2019. *Sastamalan Karkun keskustaajaman asemakaava-alueiden arkeologinen tarkkuusinventointi*. Maanala Oy. Museoviraston arkisto.